

Dr hab. Joanna Banach-Gutierrez, prof. UWM  
Wydział Prawa i Administracji  
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie

Olsztyn, dnia 20 maja 2024r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

**Pana Maximiliana Farnung**

**pt. „ Extraterritorial Impacts of the Supply Chain Due Diligence Act of Germany ( Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz -LkSG)”** [Eksterytorialne skutki niemieckiej ustawy o należytej staranności w łańcuchu dostaw, tłumaczenie tytułu własne recenzentki]

przygotowanej pod kierunkiem

Prof. Dra Udo Wolfgang’a Becker’a oraz dra Pawła Kowalskiego

Niniejszą recenzję rozprawy doktorskiej Pana Maximiliana Farnung pt. „*Extraterritorial Impacts of the Supply Chain Due Diligence Act of Germany (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz -LkSG)*”, przygotowanej pod kierunkiem Pana Prof. Dra Udo Wolfgang’a Becker’a oraz Pana dra Pawła Kowalskiego przedkładam jako wykonanie dyspozycji uchwały Rady Naukowej Instytutu Prawa Uniwersytetu SWPS w sprawie powołania mnie na recenzentkę w przewodzie doktorskim Pana Maximiliana Farnung.

## **I. Uwagi wstępne**

Przedmiotem niniejszej recenzji jest ocena wartości naukowej rozprawy Pana Maximiliana Farnung pt. „*Extraterritorial Impacts of the Supply Chain Due Diligence Act of Germany (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz - LkSG)*”, ze szczególnym uwzględnieniem udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy rozprawa ta odpowiada warunkom określonym w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668 z późn. zm). Zgodnie z art.187 ust.1 cyt. ustawy rozprawa doktorska ma prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie, w której kandydat ubiega się o uzyskanie stopnia doktora oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Ponadto, w myśl ust.2 przedmiotem rozprawy doktorskiej ma być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.



Mając na uwadze powyższe dla wyrażenia końcowej opinii, pozwalając na stwierdzenie, czy przedłożona przez Pana Maximiliana Farnung rozprawa doktorska pt. „*Extraterritorial Impacts of the Supply Chain Due Diligence Act of Germany (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz -LkSG)*” spełnia wymogi z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce poddano ocenie następujące elementy:

- 1) czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora w określonej dyscyplinie;
- 2) czy rozprawa doktorska wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez osobę ubiegającą się o nadanie stopnia doktora;
- 3) czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

## **II. Informacja o ocenianej rozprawie doktorskiej**

Problematyka eksterytorialności stanowi szerokie zagadnienie w kontekście różnych gałęzi prawa i jest przedmiotem dyskusji na wielu płaszczyznach zarówno na forum krajowym jak i międzynarodowym. Podjęty przez Doktoranta temat rozprawy dotyczy problematyki eksterytorialnych skutków niemieckiej ustawy o należytej staranności w łańcuchu dostaw. W szczególności, podkreśla się możliwość oddziaływania tych przepisów w zakresie poszanowania praw człowieka i prawa ochrony środowiska. Na podstawie badań naukowych Doktoranta można uznać, że przyjęte przez niemieckiego ustawodawcę rozwiązania prawne są zgodne z trendami współczesnego prawa międzynarodowego oraz unijnego. Przepisy LkSG są ambitne i ważne z perspektywy rozwijającej się w szybkim tempie gospodarki globalnej.

W mojej ocenie, tematyka rozprawy doktorskiej Pana Maximiliana Farnung i jej przedstawienie z jednej strony w świetle prawa międzynarodowego i unijnego (z uwzględnieniem dyrektywy UE w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju<sup>1</sup> a z drugiej poprzez szczegółową analizę *Act on Corporate Due*

---

<sup>1</sup> Wniosek DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY

w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz zmieniająca dyrektywę (UE) 2019/1937, COM(2022) 71 final. W załączniku do projektu unijnej dyrektywy mowa jest o naruszeniach praw i zakazów określonych w międzynarodowych umowach w dziedzinie praw



*Diligence Obligations for the Prevention of Human Rights Violations in Supply Chains* [ustawy o korporacyjnych obowiązkach należytej staranności dla celów zapobiegania naruszeniom praw człowieka w łańcuchach dostaw, tłumaczenie własne recenzentki] zasługuje na wielkie uznanie. Wartość ocenianej rozprawy doktorskiej stanowi nie tylko bogaty przegląd opinii wyrażanych w literaturze przez uznanych autorów, ale także odniesienie do materiałów źródłowych i formułowanie na tej podstawie własnych poglądów przez Doktoranta, co niewątpliwie wskazuje na posiadanie przez niego odpowiedniej wiedzy teoretycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W mojej opinii wybór tematu rozprawy doktorskiej przez Pana Maximiliana Farnung, spójne przedstawienie rozważań i logiczne dowodzenie przyjętej przez niego ogólnej hipotezy (*"that the LkSG is an extraterritorial law, has extraterritorial impacts and that both is legitimate from a legal point of view of international law"*) / że LkSG jest prawem eksterytorialnym, wywołuje skutki eksterytorialne, oraz że jest prawnie uzasadniona z punktu widzenia prawa międzynarodowego (str.2) jest doniosły dla teorii i praktyki prawniczej.

Mając na względzie wagę omawianej tematyki, porównawcze ujęcie problemu eksterytorialności, a także oryginalność formułowanych przez Doktoranta założeń i ich dowodzenie w oparciu o bogatą literaturę przedmiotu oraz materiały źródłowe przedstawiona mi do oceny rozprawa doktorska zasługuje na ocenę pozytywną.

Ogólny problem badawczy został sformułowany już w samym tytule ocenianej rozprawy, a następnie w jej treści poprzez bardziej rozbudowane pytania problemowe. Rozważania w kolejnych rozdziałach zakresły więc obszar badawczy podjęty przez Doktoranta, porządkując jednocześnie tok prowadzonego przez niego wywodu w jednolitą, przejrzystą i spójną logicznie całość.

Doktorant poprzez swoje rozważania z pogranicza prawa międzynarodowego publicznego i prawa krajowego, z powołaniem się na rozwiązania prawne niemieckiego ustawodawcy oraz innych wybranych państw bezspornie dowodzi, że posiada wiedzę z omawianej tematyki. **Prezentuje on ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauk prawnych, a także posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Natomiast oryginalność rozwiązania problemu** dotyczącego eksterytorialnych skutków niemieckiej ustawy o należytej staranności w łańcuchu dostaw, wyraża się w założeniu, że

---

człowieka, a także naruszeniach uznanych na forum międzynarodowym celów i zakazów uwzględnionych w konwencjach w dziedzinie prawa ochrony środowiska.



eksterytorialność prawa krajowego państw jest szczególna i należy tą kwestię rozpatrywać przez pryzmat prawa międzynarodowego publicznego. W tym celu Doktorant starannie przedstawił argumenty i powiązał całość w uporządkowany sposób, tak aby dokonać ich oceny. Następnie na tle tak szerokiego spektrum teoretycznoprawnego wyrobił sobie własną opinię, udzielając odpowiedzi na postawione we wstępie kluczowe pytanie, czy przepisy dotyczące łańcucha dostaw - LkSG mają charakter eksterytorialny i czy jest to legalne.

Odnosząc się zatem do w/w wymogów z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce należy wskazać, że rozprawa doktorska Pana Maximiliana Farnung spełnia wszystkie wymienione kryteria.

Przechodząc do bardziej szczegółowej oceny rozprawy doktorskiej Pana Maximiliana Farnung uważam, że układ ocenianej rozprawy doktorskiej jest przejrzysty i nie budzi zastrzeżeń. Poszczególne rozdziały połączone są w spójną i logiczną całość. Rozprawa ta składa się z pięciu rozdziałów (155 stron), zawiera także wykaz skrótów i bogatą bibliografię, w tym orzecznictwo międzynarodowych trybunałów, Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych, dokumenty międzynarodowych instytucji i organizacji, dokumenty krajowe, monografie, komentarze, artykuły opublikowane w czasopiśmie. Zastosowane piśmiennictwo w ramach rozprawy doktorskiej jest wyczerpujące. Przyjęte metody badawcze przez Doktoranta takie jak analiza i synteza oraz studia porównawcze należy uznać za właściwe. Metody te pozwoliły Doktorantowi na zilustrowanie podjętej tematyki, a następnie sformułowanie jego własnych wniosków w świetle przywołanych poglądów uczonych oraz materiałów źródłowych.

Rozdział pierwszy to wprowadzenie (*Introduction*, str.1-4) do tematyki omawianej w dalszej części rozprawy. W rozdziale drugim doktorant przedstawia koncepcję państwa i ogólne zasady jurysdykcji (*States and the General Rules of Jurisdiction*, str. 5-19). Rozdział trzeci ilustruje kwestię eksterytorialności i zasady jurysdykcji w przypadku kilku państw potencjalnie uprawnionych (*Extraterritoriality and the rules of jurisdiction in case of several potential eligible states*, str.20-71)), natomiast rozdział czwarty zawiera obszerną analizę postanowień LkSG w świetle unormowań prawa międzynarodowego (*LkSG in the view of international law*, str.72-148). W rozdziale ostatnim, czyli piątym (*Conclusions*, str.149-155) Doktorant odnosi się do podjętych już wcześniej rozważań, formułując jednocześnie własne wnioski końcowe na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań naukowych.

We wprowadzeniu doktorant przedstawia tło do zagadnień, które są przedmiotem jego dalszych rozważań w kolejnych rozdziałach tej rozprawy. W szczególności podaje on, że 16 lipca 2021 r. została uchwalona przez parlament niemiecki ustawa o korporacyjnych



obowiązkach należytej staranności dla celów zapobiegania naruszeniom praw człowieka w łańcuchach dostaw, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2023r. Zdaniem Doktoranta ustawa ta wpisuje się w rozwój prawa na poziomie Unii Europejskiej, jak i w poszczególnych państwach dla realizacji celu, jakim jest odpowiedzialny i zrównoważony biznes globalny. Jako przykłady wymienia tutaj brytyjską ustawę o współczesnym niewolnictwie z 2015 r., francuską ustawę o należytej staranności z 2017 r. czy też holenderską ustawę o pracy dzieci przyjętą w 2019 roku. Formułuje on również pogląd, że w skali światowej LkSG można byłby nawet uznać za najbardziej ambitną ze wszystkich ustaw dotyczących należytej staranności w łańcuchu dostaw.

Jak twierdzi Doktorant istota przepisów LkSG polega na tym, że przedsiębiorstwa byłyby *de facto* zmuszone do zapewnienia ochrony na mocy prawa międzynarodowego na całym świecie – wzdłuż swojego łańcucha dostaw. Miałoby to również zastosowanie tam, gdzie prawo lokalne dotychczas tego nie przewidywało. Z tej perspektywy rodzi się pytanie badawcze, czy Republika Federalna Niemiec ma władzę i jurysdykcję, aby ustanowić tak pozornie szeroki zakres stosowania przepisów LkSG poza swoimi granicami w drodze prawa krajowego. Co więcej, doktorant słusznie uważa, że w kontekście sprawowania jurysdykcji szczególne znaczenie należy przypisać już samemu pojęciu „eksterytorialności”, w odróżnieniu od fundamentalnej zasady terytorialności w stosunkach między państwami. Eksterytorialny według niego może oznaczać „poza własnym terytorium państwa” lub, „na terytorium innego państwa” bądź też „na terytorium wolnym od państwa”, takim jak np. morze pełne (str. 1).

Prowadzi to jego zdaniem do pierwszego wniosku i hipotezy, że LkSG jest „prawem eksterytorialnym”. Wynikające z tego pytanie badawcze brzmi, jakie zatem konsekwencje i skutki wiążą się z tą okolicznością jej ewentualnej eksterytorialności – czyli, jakie eksterytorialne skutki wynikają z LkSG w praktyce i dla kogo. Doktorant przyjmuje tutaj założenie, że LkSG wywołuje skutki eksterytorialne, ponieważ pierwszoplanowa hipoteza zawarta w rozprawie jest taka, że LkSG jest prawem eksterytorialnym. Aby, dowieść tak sformułowanej tezy Doktorant odwołuje się w swoich rozważaniach do obowiązujących norm prawa międzynarodowego publicznego. Punktem wyjścia jest słusznie pojęcie państwa i jego cechy, a także prawa i obowiązki państw z perspektywy prawa międzynarodowego publicznego (str. 1-4).

Zagadnienie dotyczące istoty państwa w rozumieniu „*legal nature*” i ogólnych zasad jurysdykcji państwowej Doktorant w sposób wnikliwy omawia w rozdziale drugim ( „*States and the General Rules of Jurisdiction*”). W rozdziale tym swoją uwagę skupia on głównie na przedstawieniu charakteru prawnego państwa w ujęciu prawa międzynarodowego publicznego.



Odnosi się tutaj słusznie do definicji przyjętej przez Georg'a Jellinek'a, wymieniając takie elementy, jak terytorium państwa, ludność państwa i władza państwowa (str.5-6).

Kontynuując swoje rozważania Doktorant odwołuje się także Konwencji z Montevideo o prawach i obowiązkach państw (26 grudnia 1933 rok). Zgodnie z przywołanym w rozprawie art.1 tej konwencji państwo, jako podmiot prawa międzynarodowego, powinno charakteryzować się stałą populacją, określonym terytorium, rządem oraz zdolnością do nawiązywania stosunków z innymi państwami. Kolejną kwestią, którą Doktorant analizuje jest współczesne rozumienie koncepcji suwerenności państw w prawie międzynarodowym. Takie ujęcie tematu pozwala Doktorantowi na przyjęcie wniosku, że Republika Federalna Niemiec jest bez sprzecznie państwem i dlatego posiada kompetencję do stanowienia prawa, takiego jak przepisy LkSG, które mają zastosowanie na jej terytorium państwowym i wobec jej obywateli. Z drugiej strony jak zauważa Doktorant przepisy LkSG mogą również regulować sytuację poza terytorium Republiki Federalnej Niemiec (str.7-19).

W kolejnym rozdziale trzecim ("*Extraterritoriality and the rules of jurisdiction in case of several potential eligible states*") uwaga Doktoranta skupia się na problemie eksterytorialności i zasadach jurysdykcji w przypadku kilku potencjalnie uprawnionych państw. Dla zrozumienia podjętej problematyki Doktorant trafnie nawiązuje, w szczególności do sprawy statku LOTUS rozstrzygniętej przez Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej (PCIJ) w 1927 roku<sup>2</sup> oraz przedstawia zasady prawa międzynarodowego dotyczące akceptowanej eksterytorialności. Wychodząc od prawnomiędzynarodowej koncepcji zasady terytorialności w sprawach transnarodowych ( „*transnational*”) przechodzi do omówienia kolejnych zasad jurysdykcji, do których zalicza zasadę osobowości czynnej i zasadę osobowości biernej) ( „*active personality principle*”, „*passive personality principle*”, zasadę ochrony ( „*protective principle*” i zasadę uniwersalności ( „*universality principle*”). (str.20-65).

Treść rozdziału trzeciego, co podkreśla sam Doktorant jest ściśle powiązana z zagadnieniami, które są przedmiotem wcześniejszych jego rozważań w rozdziale drugim. W pełni argumentuje poprzez analizę odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego publicznego, prawa unijnego oraz krajowych wybranych państw (np. USA), że zjawisko eksterytorialności istnieje i jest stosowane w praktyce (str.66-71).

Rozdział czwarty ( „ *LkSG in the view of international law*”) w całości koncentruje się na kluczowych przepisach niemieckiej ustawy o korporacyjnych obowiązkach w zakresie

---

<sup>2</sup> „Lotus”, wyrok z 7 września 1927 r., P.C.I.J. Publ., Series A, No. 10.



należytej staranności w celu zapobiegania naruszeniom praw człowieka w łańcuchach dostaw (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz – LkSG), która została uchwalona przez Parlament („Bundestag”) w dniu 16 lipca 2021 roku (str.72). Doktorant kompleksowo omawia przepisy LkSG, w tym dotyczące odpowiedzialności przedsiębiorstw.

Należy podzielić zdanie Doktoranta, że bez omówienia wcześniej podstaw teoretycznoprawnych, które ilustrują problematykę państwa, koncepcję suwerenności, zasad jurysdykcji oraz istotę eksterytorialności w świetle prawa międzynarodowego nie byłoby możliwe przejście do oceny przepisów LkSG pod kątem wywierania skutków eksterytorialnych. Mając podstawy teoretycznoprawne Doktorant w rozdziale czwartym zagłębia się w analizę przepisów LkSG, poszukując odpowiedzi, czy LKSG faktycznie cechuje eksterytorialność. A ściślej mówiąc, czy LKSG wywołuje skutki eksterytorialne, a jeśli tak, to czy jest to legalne z perspektywy prawa międzynarodowego (str.78-141).

Poddając zatem analizie przepisy LkSG Doktorant zwraca uwagę, na ważną kwestię, jaką jest eksterytorialny obowiązek poszanowania praw człowieka. W tym kontekście podaje, że "obowiązek poszanowania" oznacza, że państwa muszą powstrzymać się od ingerowania lub ograniczania korzystania z praw człowieka. Natomiast "obowiązek ochrony" wymaga od państw ochrony jednostek i grup przed naruszeniami praw człowieka (*"duty to respect" means that states must refrain from interfering with or curtailing the enjoyment of human rights. The "duty to protect" requires states to protect individuals and groups from human rights violations*, str. 72-73).

Warte podkreślenia jest tutaj stwierdzenie Doktoranta, że "obowiązek zapewnienia" oznacza, że państwa muszą podjąć pozytywne środki w celu ułatwienia korzystania z praw podstawowych. Ponadto osoby fizyczne powinny mieć "dostęp do skutecznych środków odwoławczych", aby móc dochodzić swoich praw (*„This includes protection against infringements by third parties such as companies. In addition "the duty to ensure/fulfil" means that states must take positive measures to facilitate the enjoyment of fundamental rights. Also, individuals should have "access to effective remedy" so that to assert these rights"*, str.73). Na tej podstawie Doktorant wysuwa logiczny wniosek, że Republika Federalna Niemiec jest zobowiązana przez prawo międzynarodowe do ochrony jednostek i grup przed naruszeniami praw człowieka (str.74). Odwołuje się w tym miejscu do niemieckiej konstytucji (art. 1, ust. 2) i Międzynarodowych Paktów ONZ z 1966 roku. Prawa jednostek i grup powinny być więc chronione przed naruszeniami przez przedsiębiorstwa z siedzibą w Niemczech i ich łańcuchy dostaw. Na poparcie swoich twierdzeń Doktorant właściwie powołuje się na unormowania zawarte w różnych dokumentach międzynarodowych, na przykład Wytyczne ONZ dotyczące



biznesu i praw człowieka z 2011r.; Wytyczne OECD dotyczące należytej staranności w odpowiedzialnym prowadzeniu działalności biznesowej z 2018r. (str.74-78).

Na tej podstawie Doktorant formułuje słuszny wniosek, że prawo międzynarodowe nakłada na państwa eksterytorialny obowiązek regulowania działalności zagranicznej przedsiębiorstw krajowych i zawiera wyraźne zalecenie przyjęcia prawa dotyczącego łańcucha dostaw („*that international law imposes an extraterritorial obligation on states to regulate foreign -related activities of domestically based companies and provides a clear recommendation for the adoption of a supply chain law*”, str.77).

Doktorant podkreśla, że przepisy LkSG mają służyć poprawie międzynarodowej sytuacji w zakresie praw człowieka poprzez odpowiedzialne kształtowanie łańcuchów dostaw. Wskazuje na ogólny trend dążenia na poziomie międzynarodowym do osiągnięcia wspólnego celu, jakim jest odpowiedzialny i zrównoważony rozwój globalnego biznesu („*responsible and sustainable global business*”, str.80).

Co ważne, jak zaznacza Doktorant w dniu 23 lutego 2022 r. Komisja Europejska przedstawiła wniosek dotyczący projektu dyrektywy unijnej w sprawie należytej staranności przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (*Corporate Sustainability Due Diligence Directive, CSDDD*). Zgodnie z Preambułą tej dyrektywy „*Kluczem do sukcesu w realizacji celów Unii w zakresie zrównoważonego rozwoju jest postępowanie przedsiębiorstw działających we wszystkich sektorach gospodarki, ponieważ przedsiębiorstwa unijne, w szczególności duże, polegają na globalnych łańcuchach wartości. Ochrona praw człowieka i ochrona środowiska również leżą w interesie przedsiębiorstw, w szczególności biorąc pod uwagę rosnącą świadomość konsumentów i inwestorów w tych obszarach. Na poziomie unijnym oraz krajowym istnieje już szereg inicjatyw wspierających przedsiębiorstwa działające na rzecz transformacji zorientowanej na wartości*” (motyw 4). Dalej w Preambule stwierdza się, że „*Aby w pełni osiągnąć cele niniejszej dyrektywy dotyczące praw człowieka i niekorzystnych skutków dla środowiska w odniesieniu do działalności przedsiębiorstw, ich jednostek zależnych i łańcuchów wartości, należy objąć jej zakresem również przedsiębiorstwa z państw trzecich, które prowadzą znaczącą działalność w UE. W szczególności dyrektywa powinna mieć zastosowanie do przedsiębiorstw z państw trzecich, które odnotowały w Unii przychody netto ze sprzedaży w wysokości co najmniej 150 mln EUR w roku obrotowym poprzedzającym ostatni rok obrotowy lub przychody netto ze sprzedaży w wysokości ponad 40 mln EUR, ale mniej niż 150 mln EUR w roku obrotowym poprzedzającym ostatni rok obrotowy w co najmniej jednym z sektorów o dużym wpływie, dwa*





lata po zakończeniu okresu transpozycji niniejszej dyrektywy” (motyw 23). Zgodnie z art.1 projektu unijnej dyrektywy „dyrektywa ustanawia przepisy dotyczące:

a) obowiązków przedsiębiorstw dotyczących rzeczywistych i potencjalnych niekorzystnych skutków dla praw człowieka i środowiska w odniesieniu do ich własnej działalności, działalności ich jednostek zależnych oraz działalności w ramach łańcucha wartości prowadzonej za pośrednictwem podmiotów, z którymi przedsiębiorstwo utrzymuje stałe relacje biznesowe oraz

b) odpowiedzialności za naruszenia wyżej wymienionych obowiązków”.

Wypada nadmienić, że 24 kwietnia 2024 r. Parlament Europejski formalnie przyjął dyrektywę dotyczącą należytej staranności w zakresie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw (CSDDD), nakładającą na duże przedsiębiorstwa (prowadzące znaczącą działalność w UE) obowiązek prawny dotyczący należytej staranności w zakresie praw człowieka i ochrony środowiska w całej ich sieci działań. Obowiązkowa należyta staranność w celu ograniczania negatywnych skutków ma dotyczyć „działalności własnej przedsiębiorstw, działalności jednostek zależnych oraz tzw. łańcucha działalności („chain of activities” – pojęcie będące kompromisem pomiędzy „łańcuchem wartości”, a „łańcuchem dostaw”))”.<sup>3</sup>

Doktorant przekonywująco argumentuje, że cele wyznaczone w projekcie unijnej dyrektywy są zgodne z założeniami LkSG. Podkreśla, że LkSG rozciąga się nie tylko na działania na własnym obszarze biznesowym firmy, ale także na dostawców bezpośrednich i pośrednich. Należyta staranność zdefiniowana w LkSG musi być stosowana w obszarze działalności przedsiębiorstwa oraz w łańcuchu dostaw. Tym bardziej że, tylko nieliczne firmy działają wyłącznie w Niemczech. Dodaje także, iż pojęcie łańcucha dostaw odnosi się do produktów wytwarzanych i usług świadczonych przez przedsiębiorstwo i obejmuje wszystkie kroki/etapy, które są do tego niezbędne w kraju lub za granicą. Ponieważ łańcuch dostaw obejmuje wszystkie etapy od pozyskania surowców do ostatecznej dostawy do konsumenta końcowego, uwzględnieni są wszyscy bezpośredni i pośredni dostawcy (str.90-124).

Studia porównawcze oraz analiza przepisów LkSG przeprowadzone przez Doktoranta jasno wskazują, że LkSG wywołuje skutki eksterytorialne. Doktorant dowodzi, że dzięki LkSG firmy/przedsiębiorstwa są *de facto* zmuszone do zapewnienia ochrony na mocy prawa międzynarodowego w całym swoim łańcuchu dostaw („With the LkSG companies are *de facto* forced to ensure protection under international law everywhere in the world, along their supply

<sup>3</sup> <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/dyrektywa-w-sprawie-nalezytej-starannosci>, data dostępu: 19.05.2024r.

chain”, str. 99). Bez wątpienia udowadnia on poprzez dogłębną i bardzo wszechstronną analizę przepisów LKSG możliwy ich eksterytorialny wpływ na dostawców bezpośrednich i pośrednich (str. 106-125).

Końcowe rozważania w rozdziale czwartym Doktorant poświęca tak ważnej kwestii, jaką jest zasadność i legalność eksterytorialnego wpływu LkSG. Swoje stwierdzenia argumentuje przedstawiając poglądy takich autorów jak Henn/Jahn, Krisch, Krebs, Thalhammer, Schafer, Grabosch, Rutolff/Wilske/Schulga, Scott (str.125-148).

Zdaniem Doktoranta przepisy LkSG odnoszą się bezpośrednio tylko do tych podmiotów, które są albo podmiotami niemieckimi zgodnie z zasadą podmiotowości (osobowości) czynnej, albo także podmiotami zagranicznymi, które mają związek z terytorium Niemiec poprzez krajowy oddział w Niemczech zgodnie z zasadą terytorialności. Stwierdza on, że LkSG może być uznana za legalną z perspektywy prawa międzynarodowego (str.136-148). Co więcej, zdaniem Doktoranta Republika Federalna Niemiec poprzez przepisy LkSG może skutecznie przyczynić się do globalnej poprawy sytuacji w zakresie praw człowieka i zrównoważonego rozwoju w łańcuchach dostaw (str. 147-148).

W rozdziale piątym (*Conclusions*) Doktorant podsumowuje najważniejsze rozważania, będące wynikiem jego badań naukowych, które przeprowadził dla osiągnięcia celu wskazanego w rozprawie. Przedstawiona przez Doktoranta rozprawa i zawarte w niej spostrzeżenia niewątpliwie prowadzą do wniosku, że przepisy LkSG wywierają skutki eksterytorialne. Doktorant na poparcie swoich wniosków przedstawił wiele argumentów opartych na dostępnej literaturze niemieckiej i anglojęzycznej (str.149-153).

W konsekwencji, należy podzielić jego pogląd, że Republika Federalna Niemiec jest uprawniona do przyjmowania przepisów krajowych, takich jak LkSG, które wywołują skutki eksterytorialne. Jak właściwie podkreśla Doktorant to prawo międzynarodowe nakłada na państwa eksterytorialny obowiązek regulowania zagranicznej działalności przedsiębiorstw z siedzibą w kraju i wyraźnie zaleca przyjęcie ustawy o łańcuchu dostaw. Może to rzeczywiście przyczynić się, jak twierdzi Doktorant do globalnej poprawy sytuacji w zakresie praw człowieka i zrównoważonego rozwoju w łańcuchach dostaw (str.154-155).

Podsumowując, według mojej oceny tematyka rozprawy doktorskiej Pana Maximiliana Farnung, cel podjętych przez niego badań, zastosowane metody badawcze oraz uzyskane wyniki zasługują w pełni na ocenę pozytywną. Jedyna moja uwaga dotyczy częstego cytowania różnych autorów w tekście rozprawy. Niektóre cytowane fragmenty mogłyby być zastąpione własnymi słowami Doktoranta. Jednakże ta drobna uwaga nie wpływa na wysoką ocenę przedstawionej mi do recenzowania rozprawy doktorskiej.





### III. Konkluzja

Reasumując, w świetle kryteriów z art. 187 ust.1 i 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021., poz. 478 z późn. zm.), tj. wymogów, aby rozprawa doktorska prezentowała ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie, w której kandydat ubiega się o uzyskanie stopnia doktora oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a jej przedmiotem było oryginalne rozwiązanie problemu naukowego to w mojej ocenie przedłożona przez Pana Maximiliana Farnung rozprawa doktorska pt. „*Extraterritorial Impacts of the Supply Chain Due Diligence Act of Germany (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz -LkSG)*” spełnia ustawowe kryteria do uznania jej za rozprawę doktorską i może stanowić podstawę nadania Panu Maximilianowi Farnung stopnia doktora nauk prawnych. W związku z powyższym, wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Joanna B. Barnach-Jutier